

DEMOGRAFIYA VA MEHNAT BOZORI

Elektron ilmiy-ommabop jurnal

2025

1-SON

(+998) 50-005-45-69

https://t.me/demografiya_mehnatbozori

demografiya_mehnat_bozori@mail.ru

**DEMOGRAFIYA
VA MEHNAT
BOZORI**

**2025-yil
1-son**

Elektron ilmiy-ommabop jurnal
Электронный научно-популярный журнал
Electronic popular science journal

BOSH MUHARRIR:

Umurzoqov Bahodir Xamidovich

MUHARRIR:

Bahriddinova Muazzam Azam qizi

TAHRIR HAY'ATI:

Abduraxmonov Qalandar Xodjaevich, i.f.d., akademik.

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, t.f.d., prof.,

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof.,

Axmedov Durbek Quadratillaevich, i.f.d., professor

Umurzakov Baxodir Xamidovich, i.f.d., prof.,

Nasimov Dilmurod Abdulloyevich, i.f.d., prof.,

Arabov Nurali Uralovich, i.f.d., prof.,

Abduraxmonova Gulnora Qalandarovna, i.f.d., prof.,

Mamadaliyeva Xafiza Xoldarovna, i.f.d., prof.,

Irmatova Aziza Baxromovna, i.f.d., prof.,

Tojiyeva Zulxumor Nazarovna, g.f.d., professor

Isayev Faxriddin Ikramovich, i.f.d., prof.

Usmanov Anvar Saidmaxmudovich, i.f.d., professor

Qodirov Abdurashid Madjidovich, i.f.d., professor

Hermann Sterzinger, i.f.d., professor (Germaniya)

Ergashxodjaeva Shaxnoza Djasurovna, i.f.d., professor

Tomash Kuchera, i.f.d., professor (Chexiya)

Abrorov Sirojiddin Zuxriddin o'g'li, PhD

Shakarov Zafar Gaffarovich, PhD, dotsent

Maxmudov Asliddin Sirojiddin o'g'li, PhD

Gulmurodov Kamoliddin Abduqodir o'g'li, PhD

Asqarova Muhabbat Ibraximovna

Bahriddinova Muazzam Azam qizi

MUNDARIJA

Умурзаков Баходир Хамидович Дунёдаги демографик ривожланиш ҳолати ва истиқболлари.....	4
Xudoykulov Sadirdin Karimovich, Abdurahimov Sarvar Nasrilloevich Kambag'allikni qisqartirish, aholi turmush tarzini yaxshilash — farovon hayot demakdir.....	18
Tojiyeva Zulxumor Nazarovna, Musayev Bekzod Murodovich Mirzacho'l iqtisodiy rayon shaharlarining ijtimoiy-demografik rivojlanishi va muammolarini hal etish yo'llari.....	29
Мамадалиева Хафиза Холдаровна Демографическое развитие и его влияние на экономический рост страны: теоретический и эмпирический анализ.....	38
Abdullayev Asliddin Jumaydullayevich, Burxonov Sardorjon Nasulloyevich Enhancing educational effectiveness through the application of innovative communication marketing strategies in higher education institutions.....	49
Yavmutov Dilshod Shoyimardonqulovich, Burxonov Sardorjon Nasulloyevich The role of industrial greening in ensuring economic stability in our country.....	63
Tojiyeva Zulxumor Nazarovna, Omanova Kamola Botir qizi Jizzax viloyati qishloq aholi manzilgohlari joylanishining geografik xususiyatlari (turlari va shakllari).....	73
Shakarov Zafar Gafforovich Иш жойлари мониторинги амалга оширишнинг хорижий давлатлар тажрибалари.....	82
Burxonov Sardorjon Nasulloyevich Leveraging marketing strategies to boost national economic competitiveness.....	91
Sherxolov Olimjon Iskandarovich, Musayev Bekzod Murodovich Samarqand viloyati aholi soni dinamikasi.....	100
Maxmudov Asliddin Sirojiddin o'g'li Mintaqalarni barqaror rivojlantirishning iqtisodiy asoslari.....	107
Asqarova Muhabbat Ibraximovna Hozirgi zamon ilmiy-amaliy yondoshuvlarni innovatsion tarzda shakllantirish va rivojlantirish...	116
Burxonov Sardorjon Nasulloyevich, Dustmurodov Diyorbek Xo'dayor o'g'li Tadbirkorlik subyektlarida moliyaviy strategiyani shakllantirish.....	125
Нуманова Мадина Латиф қизи Инсон капитали ва барқарор ўсиш: Ўзбекистон ҳудудларининг рақобатбардошлигини оширишдаги роли.....	131
To'rayev Mirzohid Hoshim o'g'li Yaponiyada uy xo'jaligi transfertlarining iqtisodiy ahamiyati va uni O'zbekiston sharoitida tatbiq etish imkoniyatlari.....	143
Ibragimova Mehrangiz Isomiddinovna Ta'limda modulli o'qitish texnologiyasi.....	151
Ro'ziyeva Anora Muhammadiyor qizi Kompyuter jinoyatlari va kiberxavfsizlik: raqamli jamiyatda huquqiy, texnologik va ijtimoiy jihatlar.....	156
Mamatqulova Mushtariy Komiljon qizi Mehnat munosabatlarida moliya-soliq mexanizmlari orqali norasmiy bandlikni kamaytirish choralari.....	165
Yunusova Ug'ilo'yl Bolqiboy qizi Ovqatlanish korxonalarida ofitsantlar xizmat sifatini oshirish.....	172

MIRZACHO'L IQTISODIY RAYON SHAHARLARINING IJTIMOIIY-DEMOGRAFIK RIVOJLANISHI VA MUAMMOLARINI HAL ETISH YO'LLARI

Tojiyeva Zulxumor Nazarovna

Geografiya fanlari doktori, professor O'zbekiston
Milliy Universiteti Iqtisodiy va ijtimoiy geografiya
kafedrasi mudiri

e-mail: z_tadjieva@mail.ru,

ORCID: 0000-0001-5626-9517

Musayev Bekzod Murodovich

geografiya fanlari falsafa doktori (PhD), dotsent
O'zbekiston-Finlandiya pedagogika instituti

E-mail: bekzodmusayev85@gmail.com,

ORCID: 0000-0001-6258-6340

Annotatsiya. Maqolada Mirzacho'l iqtisodiy rayoni shaharlari ijtimoiy-demografik rivojlanishi va muammolarini hal etish yo'llari ilmiy asoslab berilgan. Iqtisodiy rayon shaharlaridagi mavjud ijtimoiy-demografik muammolarning ko'rinishi va ularni bartaraf etish. Xususan urbanizatsiya jarayonlari darajasi yuqori yoki pastligini uning ijtimoiy – iqtisodiy hamda demografik muammolari belgilab beradi. Binobarin, ushbu maqolada Mirzacho'l iqtisodiy rayoni shaharlarining rivojlanishiga to'siq bo'layotgan muammolarni yoritib berishga harakat qilingan.

Kalit so'zlar: ijtimoiy, iqtisodiy, demografik muammolar, urbanizatsiya, shahar, shaharcha, shahar aholi manzilgohlari.

SOCIO-DEMOGRAPHIC DEVELOPMENT AND WAYS OF SOLVING PROBLEMS OF MIRZACHUL ECONOMIC REGION CITIES

Tojiev Zulkhumor Nazarovna,

Doctor of Geographical Sciences, Professor
Head of the Department of Economic and
Social Geography of the National University of Uzbekistan

Musaev Bekhzod Muradovich

Doctor of Philosophy in Geographical Sciences (PhD),
Associate Professor
The Uzbek-Finnish Pedagogical Institute

Abstract. The article provides scientific substantiation of socio-demographic development and ways of solving the problems related to the

Mirzachul economic district cities. How the existing socio-demographic problems in the economic district cities look like and the elimination of these problems. In particular, the high or low level of urbanisation processes is determined by its socio-economic and demographic problems. Consequently, this article has attempted to highlight the problems that hinder the development of cities in Mirzachul economic district.

Key words: social, economic, demographic problems, urbanisation, city, village, settlements.

СОЦИАЛЬНО-ДЕМОГРАФИЧЕСКОЕ РАЗВИТИЕ И ПУТИ РЕШЕНИЯ ПРОБЛЕМ ГОРОДОВ МИРЗАЧУЛЬСКОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЙОНА

Тожиева Зулхумор Назаровна,

доктор географических наук, профессор
заведующая кафедрой экономической и социальной
географии Национального университета Узбекистана

Мусаев Бекзод Мурадovich

доктор философии по географическим наукам (PhD), доцент
Узбекско-Финского педагогического института

Аннотация. В статье дается научное обоснование социально-демографического развития и путей решения проблем городов Мирзачульского экономического района. Как выглядят существующие социально-демографические проблемы в городах экономического района и устранение этих проблем. В частности, высокий или низкий уровень процессов урбанизации определяется ее социально – экономическими и демографическими проблемами. Следовательно, в данной статье была предпринята попытка осветить проблемы, препятствующие развитию городов Мирзачульского экономического района.

Ключевые слова: социальные, экономические, демографические проблемы, урбанизация, город, поселок, населенные пункты.

Kirish. Davlatlarning ijtimoiy-iqtisodiy hayotida shahar aholi manzilgohlarining muhim o'rin tutishi, ko'plab vazifalarni ham bajaradi. Shahar aholi manzilgohlari har bir yurtning iqtisodiy tayanchi va suyanchi hisoblanadi. Shahar aholi manzilgohlarining ijtimoiy rivojlanishida ijtimoiy sohalarning, xususan, ta'lim, sog'liqni-saqlash va boshqa sohalarning roli yuqori. Binobarin, Mirzacho'l iqtisodiy rayoni shahar va shaharchalarida ta'lim sohasida maktabgacha tarbiya va umumta'lim maktablari faoliyati bevosita shahar va

shaharchalarning demografik jarayonlar natijasi bilan bog'liq bo'lsa, oliy ta'lim tizimi va uning rivojlanganligi hamda shahar va shaharchalar aholisining ma'lumotlilik darajasi demografik jarayonlarga bevosita ta'sir etuvchi muhim omillardandir.

Adabiyotlar tahlili.

Shaharlar ijtimoiy demografik, ijtimoiy-iqtisodiy, tabiiy va boshqa ko'plab muammolari, joylanishi, hududiy jihatlari, shaharlar aholisining demografik rivojlanishidagi o'ziga xos xususiyatlarini tadqiq etishning ilmiy asoslari bo'yicha xorijiy olimlardan F.Perru, J.Gottman, K.Linch, R.Merfi, F.Gibbert, U.Alonso va boshqalar tomonidan o'rganilgan. MDH mamlakatlarida O.A.Konstantinov, V.Sh.Djaoshvili, G.M.Lappo, F.M.Listengurt, Y.N.Persik, B.S.Xorev, mamlakatimizda shaharlarni rivojlanishi va joylanishini geografik o'rganish masalalari bo'yicha E.A.Axmedov, O.B.Ata-Mirzayev, T.I.Raimov, A.S.Soliyev, A.A.Qayumov, S.S.Zokirov Z.T.Abdalova, M.M.Egamberdiyeva, A.M.Mavlonov, S.K.Tashtayeva, P.R.Qurbonov kabi olimlar ilmiy tadqiqotlar olib borishgan.

Tadqiqot metodologiyasi.

Mashhur grek urbanisti K.Doksiadis "odam shaharlarda mag'lubiyatga uchradi, agarda shahar muammosiga yangicha yondashish topilmasa, unda bizni halokat kutmoqda. Arxitektorlar, geograflar, iqtisodchilar, demograflar va sotsiologlar katta shaharlar va urbanizatsiya muammolari bilan shug'ullanmoqdalar, hamma bitta oqimga tashlanmoqdalar faqat qirg'oqning turli qismlaridan" [o; 26-s.] degan edi. Darhaqiqat, shaharlarni to'g'ri joylashtirish va boshqarish juda ko'plab muammolarning oldini olish bilan birga aholining yashash sharoitini ham yaxshilaydi.

Yangi O'zbekiston, deb nom olgan iqtisodiy islohotlar olib borilayotgan hozirgi kunda, Respublikamizdagi turli kattalikdagi shaharlarning kelajakdagi rivojlanish dasturlari ishlab chiqildi. Biroq shaharlar qanchalik kattalashgani sayin undagi ijtimoiy muammolar ham shunchalik ko'payib boraveradi. Bu masala xususida E.A.Ahmedov quyidagilarni qayd etgan: "Shaharlar kattalashib borgani sayin undagi muammolar ko'payib boradi, bu muammolar murakkablashgandan murakkablashib boradi, ularni hal qilish esa qiyinlashgandan qiyinlashadi" [o; 172-b.].

Yuqoridagi fikrlarga mos holda, Mirzacho'l iqtisodiy rayoni shahar aholi manzilgohlarini ham kichigidan kattasiga borgani sayin ulardagi muammolar murakkablashib ko'payib boradi. Bu muammolar, iqtisodiy rayonning katta va o'rta shaharlarida bir muncha hal qilib kelinmoqda, biroq kichik shahar va

shaharchalarda muammolar juda ham ko'p. Shu boisdan, bo'lsa kerak, A.S.Soliyev "kichik shaharlarning katta muammolari mavjud"ligini ko'ra bilgan. Tadqiqot obyektidagi muammolarning ayrimlari butun O'zbekiston shaharlariga taalluqli bo'lsa, ba'zilari qo'riq yerlarning o'zlashtirilishi va qurg'oqchil hududlar uchun xosdir. Bunday muammolardan biri ishsizlikdir. Iqtisodiy rayon shahar va shaharchalarida ham ishsizlik asosiy muammolardan biri hisoblanadi.

1 - jadval

Mirzacho'l iqtisodiy rayoni shaharlaridagi mavjud muammolarning guruhlanishi (2022-yil).

Nº	Muammolar	Shahar va shaharchalar
1.	Iqtisodiy geografik o'rin	Usmat, Novqa, Baxmal, Oqtosh, Alamli, Mo'g'ol, Yangiobod, Bag'don
2.	Sanoat ishlab chiqarishi	G'oliblar, Gulbahor, Oqtosh, Mo'g'ol, Novqa, Alamli, Tongotar, Baxmal, Lalmikor, Qang'liobod, Abdulkarim, Chuvulloq, Uchtepa, Gandumtosh, Qorayantoq, Qang'li, Toqchilik, Mulkanlik, Jizzaxlik, Navro'z, Yom, Pishag'ar, Bo'ston, Fayzobod, Sharq yulduzi, Sirg'ali, Paxtazor, Mirzadala, Yorqin, Pistalient, Nurafshon, Gulzor, Sovot, Sardoba, Farg'ona, Andijon, Markaz, Bekat, Do'stlik, Sohil, Sho'ro'zak, Paxtakon, Xo'lkar, Beshbuloq, Ulug'bek, Xalqako'l, Navro'z, Oqoltin, Quyosh, Malik, Ziyokor, J.Mamanov, Gulbahor
3.	Ishsizlik	
4.	Ichimlik suvi	
6.	Kommunal xizmatlar	
7.	Atrof-muhitning ifloslanishi	Shirin, Guliston, Jizzax, Sirdaryo, Pistalient
8.	Sho'rlanish	Paxtakor, Do'stlik, G'oliblar, Guliston, Baxt, Sirdaryo, Paxtazor, Mirzadala, Yorqin, Pistalient, Nurafshon, Gulzor, Sovot, Sardoba, Farg'ona, Andijon, Markaz, Bekat, Do'stlik, Sohil, Sho'ro'zak, Paxtakon, Xo'lkar, Beshbuloq, Ulug'bek, Xalqako'l, Navro'z, Oqoltin, Quyosh, Malik, Ziyokor, J.Mamanov, Gulbahor
9.	Shamol	Yangiyer, Xovos, Gulbahor

Izoh: Jadval. Muallifning o'rganishlari asosida tayyorlandi.

O'zbekistonda 2021-yilda ishsizlik darajasi 9,4 foizni tashkil etib, o'tgan

yilning shu davriga nisbatan 1,7 foizga, yanvar-iyun oylariga nisbatan 0,4 foizga kamaydi. Mirzacho'l iqtisodiy rayonda esa bu ko'rsatkich respublikanikidan biroz balandroq (10,2 foiz). Shaharlarda ishsizlik soni, albatta, kichik shaharlarga qaraganda kamroq, biroq to'liq bartaraf etilgan deb bo'lmaydi. 2009-yilda tashkil topgan yangi shaharchalarda esa ishsizlik yuqori bo'lib, bu shaharchalarda yashovchi ishsiz aholining ko'pchiligi viloyat markazlariga qatnab ishlashadi. Ba'zilar poytaxtga ish izlab kelishadi va ishlaydi.

Mirzacho'l iqtisodiy rayonining demografik o'sishi kattaligi sababli, ishsizlik darajasi mamalakat darajasidan yuqorida bo'lib qolmoqda. Qolaversa, iqtisodiy rayondagi shahar aholi manzilgohlarining funksional tiplari zaif rivojlanganligi, tuman markazlari va yangi shaharchalarda qo'shma korxonalarining kamligi ishsizlar sonining ko'payishiga va chetga migratsiya oqimining ortishiga olib kelgan. Iqtisodiy rayonda mehnat resurslari soni jami 2021-yil yanvar ma'lumotlari bo'yicha 1272,1 ming kishi bo'lib, jami aholining 54,9 foizini tashkil qiladi. Viloyatlar kesimida oladigan bo'lsak, Jizzax viloyati mehnat resurslari soni bo'yicha Sirdaryo viloyatidan oldinda. Viloyatda jami 782,6 ming mehnat resursi mavjud bo'lib, shundan 382,6 mingi shaharlarga to'g'ri keladi va viloyat jami mehnat resurslarining 48,9 foizini o'zida jamlaydi. Shuningdek viloyat shaharlarida iqtisodiy faol aholi soni 289,1 ming kishi bo'lgan holda, mehnat resurslarining 75,5 foizini tashkil qiladi.

Sirdaryo viloyatida mehnat resurslari soni jami bo'lib 489,5 ming kishi hisoblanib, doimiy viloyat aholisiga nisbatan 55,7 foizdir. Bundan 211,2 ming kishi shaharlarga to'g'ri kelib, jami viloyatga nisbatan 43,1 foizni tashkil qiladi. Mazkur shaharlarda iqtisodiy faol aholi soni 154,0 ming kishini, jami aholiga nisbatan esa 41,4 foizni tashkil qiladi. Iqtisodiy rayonning eng yirik shahri bo'lgan Jizzax shahrida ishsizlik darajasi 2021-yil yanvar ma'lumotlari bo'yicha 9,6 foizni tashkil qilmoqda. Mazkur ko'rsatkich Guliston shaharida 9,2 foiz, Shirin shahrida 9,7 foiz, Yangiyer shahrida 9,5 foizlardan to'g'ri keladi. Jizzax viloyati tumanlari ichida ishsizlik eng yuqori bo'lgan tuman Forish tumani (10,5 foiz) bo'lsa, eng past bo'lgan tuman esa Sharof Rashidov tumanidir (9,9 foiz). Forish tumani urbanizatsiya darajasi bo'yicha viloyatda so'nggi o'rinlarni egallaydi.

Urbanizatsiya darajasi 18,5 foizni tashkil qilib, jami ikkita shaharcha Uchquloch va tuman markazi vazifasini bajaruvchi Bog'don shaharchalarida sanoat zaif rivojlanganligi, qishloq aholi manzilgohlarining tarqoq joylashganligi, bir-biri bilan masofa uzoqligi, sanoat korxonalarining soni kamligi

kabi omillar bu tumanda ishsizlik darajasini oshirmoqda.

Iqtisodiy rayonning Marjonbuloq, Qo'ytosh, Uchquloq kabi resurs shaharchalarida ham o'ziga xos ishsizlik muammosi mavjud bo'lib, bunga sabab ushbu shaharchalarning ma'lum bir turdagi foydali qazilmalarni qazib olishga ixtisoslashganligidir. Shuningdek mazkur shaharchalarning tor ixtisoslashganligi, boshqa tarmoqlar rivojlanmaganligi bois, ishsizlik darajasi yuqori. Aynan shu shaharchalarda kelgusida yengil, oziq-ovqat sanoati va boshqa tarmoqlarni rivojlantirish talab qilinadi. Shaharlarda aholi soni ko'payishi bilan birga, u yerlarda insonning atrof-muhitga bo'lgan ta'siri ham orta boshlaydi. Shaharlarda atrof-muhit ifloslanishi muammolarning asl sababi shaharlarning kelajakda kengayishini inobatga olmasdan qurilgan sanoat korxonalaridir. Mirzacho'l iqtisodiy rayoni shaharlarining asosiy ekologik muammolaridan biri bu shaharlar atrof-muhitining ifloslanishidir, masalan 180 ming aholiga ega bo'lgan Jizzax shahri uchun yiliga 84,6 million tonna ichimlik suvi, 9 million tonnaga yaqin toza havo iste'moli talab etiladi.

Iqtisodiy rayonning cho'l hududlaridagi shahar va shaharchalarida ichimlik suvining tanqisligi muammosi ham mavjud, shuningdek bu shaharchalarda yoz faslida salqin ichimliklarga bo'lgan talabning yuqoriligi sababli salqin ichimliklar ishlab chiqaradigan korxonalarni ko'paytirish zarur. Ayrim shaharchalarda hammomlarning umuman yo'qligi kuzatiladi. Jumladan, Baxmal tumanida tashkil etilgan Alamli, Mo'g'ol, Tongotar, Oqtosh, Baxmal kabi shaharchalarning birortasida hammom yo'qligini, xo'jalik gazi bilan umuman ta'minlanmaganligini, Mo'g'ol va Baxmal shaharchalarida maktabgacha ta'lim muassasasi ham mavjud emasligini kuzatish mumkin.

Iqtisodiy rayonda atmosferaga, atrof-muhitga chiqarilayotgan zaharli chiqindilarning eng katta qismi Shirin, Guliston, Sirdaryo va Jizzax shaharlariga to'g'ri keladi. Bunga sabab sifatida ushbu shaharlarda aholi zich joylashganligi, sanoat korxonalari, transport tizimi va boshqa ishlab chiqarish muassasalari mujassamlashganligini ko'rsatish mumkin. Masalan, Jizzax shahrida atmosferaga chiqarilgan ifloslantiruvchi moddalar 2000-yilda 0,7 ming tonna atrofida bo'lgan bo'lsa, 2021-yilga kelib 0,8 ming tonna bo'lmoqda, bu shahar aholisining har biriga 4,4 kg, dan to'g'ri keladi. Jizzax shahrida oxirgi yigirma yillikda atmosferaga chiqarilgan ifloslantiruvchi moddalar eng ko'p 2006-2007 yillarda chiqarilgan bo'lib, bu ohak zavodining mana shu yillarda juda ko'p mahsulot ishlab chiqarganligi (27,5-4,5 ming tonna) bilan belgilanadi. Shuningdek, Pistalikent shaharchasi yaqinidan ohak qazib olinishi ushbu

shaharchada yashayotgan aholining ko'plab e'tirozlariga sabab bo'lmoqda.

Guliston shahrida 2000-yilda atmosferaga chiqarilgan chiqindilar miqdori 0,7 ming tonna bo'lgan bo'lsa, 2021-yilga kelib 1,7 tonnaga oshganligi kuzatilmoqda, bu shahar aholisining har biriga 18,6 kg, dan to'g'ri keladi. Guliston shahrida eng ko'p atmosferaga chiqarilgan chiqindilar miqdori 2011-yilda 29,2 ming tonna chiqarilganligi kuzatilgan. Shuningdek 2015-2016 yillarda ham 16,0 ming tonnadan ortiq chiqindilar atmosferaga chiqarilganligini ko'rish mumkin.

Shaharlar ijtimoiy-demografik rivojlanishi istiqboli, avvalo, ta'lim, ayniqsa, maktab, maktabgacha ta'lim tizimiga bog'liqdir. Jumladan, Jizzax viloyatida 2010-yilda maktabgacha tarbiya muassasalari soni Jizzax shahrida 34 ta bo'lgan bo'lib, ularda 4256 nafar bola tarbiyalangan. Bu muassasalarda jami ta'lim beradigan pedagog hodimlar soni 390 nafarni tashkil qilgan. Ushbu yilda har bir maktabgacha ta'lim muassasasiga o'rtacha 125,1 nafardan bola to'g'ri kelib, har bir pedagog hodimga esa 10,9 nafardan tarbiyalanuvchi to'g'ri kelgan. 2021-yilda esa mazkur hududda 39 ta maktabgacha tarbiya muassasalari faoliyat yuritayotgan bo'lsa, ularda jami 7069 bola tarbiyalanmoqda, ya'ni deyarli ikki baravar ko'p, ularga ta'lim beradigan pedagog hodimlar soni esa 722 nafarni tashkil qilmoqda. Maktabgacha tarbiya muassasalarining har biriga hozirgi kunda 181,2 nafardan tarbiyalanuvchi, har bir pedagog hodimga esa 9,7 ta tarbiyalanuvchi to'g'ri keladi.

Demak demografik jarayonlardan tug'ilishning ko'payishi natijasida, bolalar soni ortib borishi va o'z navbatida, turli bosqichdagi ta'lim muassasalarining yetishmasligi ayon bo'ladi. Bu esa istiqbolda mazkur sohalar rivojlanishiga e'tibor qaratishni taqozo qiladi.

Guliston shahrida 2010-yilda maktabgacha tarbiya muassasalari soni 21 ta bo'lgan bo'lib, ularda 3056 nafar bola tarbiyalangan, bu muassasalarda jami ta'lim beradigan pedagog hodimlar soni 256 nafarni tashkil qilgan. Bu davrda o'rtacha har bir maktabgacha ta'lim muassasasiga 145,5 nafardan bola to'g'ri kelib, har bir pedagog hodimga esa 11,9 nafardan tarbiyalanuvchi to'g'ri kelgan. 2021-yilda 25 ta maktabgacha tarbiya muassasalari faoliyat yuritayotgan bo'lsa, ularda jami 4743 bola tarbiyalanib kelinmoqda, ularga ta'lim beradigan pedagog hodimlar soni 426 nafarni tashkil qilmoqda. Maktabgacha tarbiya muassasalarining har biriga hozirgi kunda 189,7 nafardan tarbiyalanuvchi to'g'ri kelsa, har bir pedagog hodimga esa 11,1 tadan tarbiyalanuvchi to'g'ri kelmoqda.

Jizzax va Guliston shaharlaridagi ayrim maktabgacha ta'lim

muassasalarida tarbiyalanuvchilar sonining me'yoridan ortiqqligi kuzatiladi, bu muammolar ota-onalarning e'tirozlariga sabab bo'lib, tarbiyalanuvchi bolalarga hamda tarbiyachi pedagoglarga ham noqulayliklarni keltirib chiqarmoqda. Bularning oldini olish maqsadida maktabgacha ta'lim muassasalarining sonini yanada ko'paytirish lozim.

Jizzax va Sirdaryo viloyatlarida jami umumiy o'rta ta'lim maktablari soni 884 ta bo'lib ularda jami 418511 nafar o'quvchi ta'lim olmoqda, bu o'quvchilarga ta'lim berayotgan pedagog hodimlar soni jami 36059 nafarni tashkil qilmoqda. Iqtisodiy rayonda har bir maktabga o'rtacha 473,4 nafardan o'quvchi, har bir pedagog hodimga esa 11,6 nafardan o'quvchi to'g'ri keladi. Jizzax shahrida umumiy o'rta ta'lim maktablari soni 39 ta bo'lib, 39621 nafar o'quvchiga 3160 nafar o'qituvchi, har bir pedagog xodimga 12,5 nafardan o'quvchi mos keladi.

Guliston shahrida esa umumiy o'rta ta'lim maktablari soni 24 ta bo'lib ularda 22738 nafar o'quvchilar tahsil olishmoqda, bu ta'lim maskanlarida jami 1677 nafar pedagoglar bilim berishmoqda, har bir o'qituvchiga 13,5 nafar o'quvchi, har bir umumiy o'rta ta'lim maktabiga o'rtacha 974,4 nafardan o'quvchi to'g'ri kelsa, Jizzax shahridagi har bir maktabga 1,015 ming nafardan o'quvchi to'g'ri kelmoqda.

Iqtisodiy rayonning yirik shaharlarida ta'lim sohasida kadrlar tanqisligi kuzatilmaydi. Biroq chekka shaharchalarida kadrlar tanqisligi seziladi. Shaharchalardagi maktablarda issiqlik ta'minoti yaxshi yo'lga qo'yilmaganligi, ayrim shaharchalardagi maktablarda qishki sport maydonchalarining yo'qligi kabi muammolar mavjud bo'lsa, Jizzax va Guliston kabi yirik shaharlar maktablarida har bir sinfda o'quvchi sonining me'yoridan ortiqqligi kabi muammolar ko'zga tashlanadi. Guliston shahrida hattoki maktablar ham kamlik qilmoqda, shu boisdan hududda yangi maktablar qurilishi zarur deb hisoblanadi.

Jizzax va Sirdaryo viloyatlarining tekislikdagi shahar aholi manzilgohlari to'liq voha sharoitida paydo bo'lgandir. Yer osti suvlarining yer yuziga yaqinligi natijasida shahar va shaharchalar tuproqlari sho'rlanganligi, bu hududlarda yashovchi insonlar salomatligida buyrak, siydik yo'llari, sil, oshqozon ichak kabi kasalliklar ko'payishiga olib kelmoqda. Jumladan, Guliston shahrining birinchi mikrorayon qismida yer osti suvlarining yer yuza qismiga nisbatan yaqinligi tufayli, aholi orasida sil kassalligiga chalinish miqdori boshqa mikrorayonlarga nisbatan ko'pligi bilan farqlanadi.

Voha shahar aholi manzilgohlari iqlimi boshqa hududlardagi shaharlar

iqlimiga nisbatan haroratining yuqoriligi bilan ajralib turadi, bu esa insonlarda yurak va qon aylanishi kasalliklarini ko'paytiradi. Iqtisodiy rayonning adir, tog' va tog' oldi hududlarida joylashgan shahar va shaharchalarida yuqumli kasalliklar va agrosaharchalarda qishloq xo'jaligi va hayvonlar bilan ko'p shug'ullanishi natijasida brutsellyoz kabi kasalliklar uchraydi.

Xulosa va takliflar.

Mirzacho'l iqtisodiy rayonida ijtimoiy-demografik muammolar juda ham ko'p. Bunga sabab shahar va shaharchalarning joylashgan o'rne, shahar markazidan olisdaligi, sanoat korxonalarining kamligi, shaharchalarda ishsizlikning yuqoriligi kabi muammolarni aytib o'tish joiz. Mazkur muammolarga yechim izlash, kichik shaharchalarda sanoat tarmoqlarini rivojlantirish, shaharchalar infrastrukturasini yaxshilash va rivojlantirish kabilarni inobatga olib, bu shaharchalarning rivojlanish dasturlarini ishlab chiqish o'ta muhim vazifa hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. *Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2009 йил 13 мартдаги “Ўзбекистон Республикаси аҳоли пунктларининг маъмурий-худудий тузилишини такомиллаштиришга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги 68-сон Қарори.* <https://lex.uz/docs/1486944>.
2. Аҳмедов Э.А. *Ўзбекистон шаҳарлари мустақиллик йилларида.*-Т.: Абу Али Ибн Сино, 2002.-224 б.
3. Аҳмедов Э.А. *Ўзбекистон шаҳарлари.*-Т.:Ўзбекистон, 1991.-221 б. 50,54, 55. Бетлар.
4. Доксиадис К. *Концепция города.* –М.: Мысл 1953 г.263 с
5. Зокиров С.С. *Ўзбекистонда урбанизация жараёнларини тартибга солиш тизимини такомиллаштириш.* - Тошкент: Тафаккур, 2020. - 367 б.
6. Солиев А.С. *Ўзбекистон иқтисодий ва ижтимоий географияси.* - Тошкент: 2014. - 387 б.
7. Tojiyeva Z.N. *Aholishunoslik siyosati. O'quv qo'llanma.* - T.: "Innovatsiya-Ziyo" 2022. 176 b.
8. Тожиева З.Н., *Ўзбекистон Республикасида демографик жараёнлар ва уларнинг ҳудудий хусусиятлари. География фанлари доктори (Doktor of Science) илмий даражасини олиш учун тайёрланган диссертация.* -Т.: 2017 й. 267-б.
9. www.stat.uz

DEMOGRAFIYA VA MEHNAT BOZORI

BOSH MUHARRIR:

Umurzoqov Bahodir Xamidovich

MUHARRIR:

Bahriddinova Muazzam Azam qizi

